

MASSAEXECUTIES OF SULAWESI

**MANON
VAN DEN
BREKEL**

MASSA- EXECUTIES OP SULAWESI

Hoe Nederland wegkwam met moord in Indonesië

WalburgPers

© 2017 Manon van den Brekel, p/a Uitgeversmaatschappij WalburgPers, Zutphen
© 2017 Uitgeversmaatschappij WalburgPers

www.walburgpers.nl

Afbeelding omslag

Jonge Indonesische strijders geven zich over. Operatie Quantico, medio augustus 1946. Mariniersfotograaf Hugo Wilmar.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Redactie: Kees Schaepman

Omslagontwerp: Erwin Bomans^{BN0} Leucq!, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk: KM Grafisch Werk, Utrecht

ISBN 9789462490093

NUR 689

INHOUD

Voorwoord 7

1 Dit is jullie voorland 13

2 Eerlijke en oneerlijke mensen 21

3 De geheime plekken van Imarumai 27

4 Het verzet roert zich 31

5 Nu is mijn vader dood 37

6 Verschil van inzicht 41

7 Versterking vanuit Java 47

8 Zoektocht naar een datum 55

9 Ga niet bij het verzet 63

10 Brand in de verzetsgaard 85

11 De koning die dood moet 97

12 De wraak van Vermeulen	101
13 De acties gaan door	109
14 Een misverstand	115
15 Gehoorzame slachtoffers	117
16 Geen mannen en huizen meer	121
17 Rijborz wekt irritatie	125
18 De laatste executie	147
19 Geen straf voor massamoord	151
Woord van dank	161
Verantwoording	163
Geraadpleegde bronnen	172

VOORWOORD

Drie Nederlandse militairen waren in 1947 verantwoordelijk voor de standrechtelijke executie van grote groepen Indonesische burgers op het eiland Sulawesi. Ze zijn er nooit voor vervolgd. Ik stuitte op die informatie toen ik voor mijn studie de *Excessennota* las, die in 1969 in opdracht van de Nederlandse regering werd samengesteld. Het is een droge opsomming van misdragingen van Nederlandse militairen tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog van 1945 tot 1949. Die drie onbestraft gebleven moordenaars, die in de nota anoniem worden aangeduid als majoor x, onderluitenant y en kapitein z, bleven mij bezighouden.

Mijn verwondering voerde me naar het Nationaal Archief in Den Haag. Bij het doorspitten van archiefstukken kregen de drie militairen namen: majoor Jan Stufkens, onderluitenant Jan Vermeulen en kapitein Berthold Rijborz. De drie mannen volgden in hun handelen het voorbeeld van kapitein Raymond Westerling, de man die de verpersoonlijking van het Nederlandse geweld in Indonesië zou worden. Westerling omsingelde op Zuid-Sulawesi met zijn troepen dorpen, liet de bewoners verzamelen en schoot vervolgens de mannen dood van wie hij dacht dat ze het Indonesische verzet tegen de Nederlanders steunden. Vermeulen, Stufkens en Rijborz deden hetzelfde en gingen daarbij nog veel gewelddadiger te werk dan Westerling. Bovendien maakten zij meer slachtoffers, in een kortere periode.

In 1942 was Japan Indonesië binnengevallen en had het Nederlands-Indisch gezag van de troon gestoten. De Nederlanders verdwenen in kam-

pen en de Japanners gaven tijdens de bezetting het onafhankelijkheidsstreven van de Indonesiërs een impuls. Op 17 augustus 1945 riep Sukarno de onafhankelijke Republiek Indonesië uit, twee dagen na de capitulatie van Japan. Nederland wilde zijn kolonie niet verliezen en erkende de republiek niet. De Nederlandse overheid zond troepen naar Indonesië in een poging de touwtjes weer in handen te krijgen. De militairen, onder wie Vermeulen, Stufkens en Rijborz, probeerden de opstand met grof geweld de kop in te drukken.

Het doodschieten van Indonesische burgers die geen bedreiging vormen, is te kwalificeren als doodslag. Dat staat in een nota die de adviseurs van de toenmalige minister van Justitie Leendert Donker in 1954 opstelden. Ook die vond ik in het Nationaal Archief. Vermeulen, Stufkens en Rijborz kunnen vervolgd worden voor doodslag, staat in de nota. De adviseurs van de minister achten het onvermijdelijk dat ook de superieuren van de militairen dan vervolgd moeten worden, aangezien zij de militairen aanzetten tot doodslag. Wellicht moet dan zelfs de hoogste baas van Nederlands-Indië, luitenant-gouverneur-generaal Huib van Mook, ter verantwoording worden geroepen.

In de ministerraad van 20 december 1954 werd over de kwestie gesproken, is te lezen in een verslag dat in het Nationaal Archief ligt. In de vergadering wordt het optreden van Vermeulen, Stufkens en Rijborz vergeleken met dat van de Duitsers tijdens de bezetting. Een minderheid van vier ministers dringt dan ook aan op vervolging, maar de meerderheid is bang voor de gevolgen die dat kan hebben. Want: 'Een procedure zal tot gevolg hebben dat alle gruwelen aan Nederlandse en Indonesische zijde bedreven, worden opgerakeld'. Daarom besluiten ze de mannen niet voor de rechter te brengen. Zo komen de Nederlandse militairen weg met massamoord.

In 2013 kregen tien weduwen van de destijds gedode mannen een schadevergoeding van 20.000 euro per persoon van de Nederlandse staat. Ook bood de Nederlandse ambassadeur in Indonesië namens de rege-

ring excuses aan. In de jaren die volgden hebben meer weduwen een schadevergoeding gekregen.

De kwestie bleef me bezighouden. In 2016 reisde ik daarom naar Zuid-Sulawesi om ooggetuigen van de executies te spreken. Ik vond er tientallen. Mensen die vaak klem zaten tussen de Nederlandse militairen die de loyaliteit van de bevolking wilden afdwingen en de vrijheidsstrijders die de bevolking onder druk zetten om het verzet te steunen. Kinderen die moesten toekijken hoe hun vader, broer of oom werd doodgeschoten.

De verhalen die ik in Indonesië hoorde, voegden vele feiten toe aan wat ik al uit de stukken in het Nationaal Archief te weten was gekomen. De militairen voerden executies uit op veel meer plaatsen dan tot nu toe bekend was, waarbij ze systematisch dorpen volledig platbrandden. Vermeulen, Stufkens en Rijborz blijken verantwoordelijk te zijn geweest voor de executie van ruim 1.550 Indonesische burgers.

In dit boek wil ik het verhaal vertellen van de gewone Indonesiërs die dit geweld moesten ondergaan. Dit brengt met zich mee dat ik de gebeurtenissen vanuit hun perspectief vertel. Hierdoor spreek ik van een oorlog, van de Nederlandse bezetter en van het Indonesische verzet met zijn vrijheidsstrijders. Ook zal de term ‘moord’ vallen wanneer het gaat over het met voorbedachten rade doodschieten van mannen die op dat moment geen bedreiging vormen voor de militairen. Ik gebruik de namen Sulawesi en Jakarta en niet de koloniale namen Celebes en Batavia. Ik kies voor deze benadering omdat in mijn ogen het Indonesische perspectief structureel wordt onderbelicht wanneer er wordt gesproken over de Nederlandse aanwezigheid in Indonesië tussen 1945 en 1949.

Hoewel de executies op het bevel van Vermeulen, Stufkens en Rijborz werden voltrokken, waren zij uiteindelijk slechts de poppetjes die het vuile werk van de Nederlandse overheid opknaptten. Het was de Nederlandse overheid die ervoor koos om alles op alles te zetten in een poging de kolonie te behouden nadat Sukarno de onafhankelijkheid uitriep. En het was de Nederlandse overheid die ervoor koos om daar een oorlog voor te voeren. Willens en wetens werden de drie militairen in een positie

gebracht waarin zij en hun troepen zich konden ontpoppen tot moordenaars. De militaire en civiele machthebbers wisten wat er gebeurde op Zuid-Sulawesi, maar besloten een oogje toe te knijpen.

Hoewel ik voor dit boek veel archiefonderzoek heb verricht, is dit nadrukkelijk geen historische studie, maar een journalistiek boek. Daarom heb ik ervoor gekozen om geen noten toe te voegen in de tekst. Wie geïnteresseerd is, kan achterin het boek per hoofdstuk de bronnen vinden die ik heb gebruikt. Bij citaten uit archiefstukken is de interpunctie gecorrigeerd als die foutief was en de tekst is weergegeven in de hedendaagse spelling. Engelse citaten zijn vertaald naar het Nederlands.